

Krantenadvertenties uit de 17de en 18de eeuw

Lesomkadering

Korte omschrijving

Taak 1: advertenties met meerkeuzevragen

De leerlingen lezen en interpreteren advertenties uit een krant van 1782 en beantwoorden de meerkeuzevragen. Deze hebben als enig doel de leerlingen over een paar valkuilen van 18de eeuws Nederlands heen te helpen. De voornaamste is natuurlijk de [lange s](#), maar ook de spelling van de lange klanken ([‘Hair’ voor ‘haar’](#)) en het gebruik van de volzin of [periode](#), maakt de lectuur niet vanzelfsprekend.

Taak 2: berichten en portretten

De leerlingen krijgen korte opsporingsberichten uit 17e-18e eeuwse kranten waarin personen beschreven worden. Daarnaast krijgen ze met AI gegenereerde portretten van de individuen die ze moeten linken aan de berichten. Hiervoor lezen en interpreteren ze de teksten en gebruiken ze bij voorkeur het [WNT](#), of andere online bronnen.

Doelpubliek

3e graad secundair onderwijs

Lesdoelen

- De leerlingen kunnen eenvoudige, concrete historische teksten lezen en interpreteren.
- De leerlingen zijn zich bewust van typografische verschillen (hoofdletters, lange s, spelling van lange klinkers en open lettergrepen, spelling ch/g) met moderne teksten.
- De leerlingen leren naslagwerken zoals het WNT gebruiken om historische teksten te interpreteren.
- De leerlingen ervaren dat de taal evolueert, varieert en verschilt.

Lesconcept

- Leerlingen worden in het middelbaar onderwijs vaak in een bad met middeleeuwse tot 19de-eeuwse literatuur gegooid, zonder de minste voorbereiding. Dat werkt natuurlijk niet zo goed, dus we verlaten ons al gauw op hertalingen om de tekst ‘leesbaar’ te

maken. Men wil zo snel mogelijk naar de inhoud; maar die staat nooit los van de vorm.

- Het is echter net de *vorm van de taal* die ons bij het lezen van historische literatuur de kans geeft te spreken over spelling, grammatica, zinsbouw, leestekens, leenwoorden, woordkeuze en -betekenis. Wellicht is dit ook niet wenselijk of zelfs mogelijk tijdens het bespreken van Vondels *Lucifer*, maar het zijn net deze kleine details die een obstakel vormen voor moderne nieuwe lezers, jong of oud.
- Het enige doel van de les is de leerlingen te dwingen de confrontatie met de tekst aan te gaan en zelf te lezen. Daarom is de les ook opgesteld als een competitieve quiz.
- We werken enkel rechtstreeks aan de vaardigheid om met oude teksten om te gaan, onrechtstreeks is deze les gericht op het uitbreiden van de taalflexibiliteit bij de leerlingen. Dat we afknappen als de Nederlandse taal (die ondertussen zo gereguleerd is) ook maar iets afwijkt van wat we gewend zijn, is normaal. Hoe kun je leerlingen dan voorbereiden op hele andere soorten (vak)taal in het hoger onderwijs? Dat kan enkel gebeuren door hen (vrij onvoorbereid) andersoortig Nederlands voor te leggen.
- Doorheen deze vrij arbitraire berichtjes komt een *levendige sociaal-economische realiteit* naar boven. Bijvoorbeeld: kinderen in het weeshuis en volwassenen in het armenhuis, dragen een herkenningsnummer op de kleding. Je kunt blijkbaar niet zomaar vertrekken in het armenhuis, ben je 15, 18 of 52 jaar. Je bent geld waard, hoeveel wordt niet gespecificeerd, behalve als het om een hond gaat: één ducaat. Dat is een zuiver gouden munt van 3,5g 24k - met een waarde van ongeveer €300-350. Een [originele gouden ducaat uit het 18e eeuwse Holland](#), kost je bijna €1000.

Bronnen

delpher.nl voor alle krantenartikels

[WNT woordenboek online](#)

[Google Maps](#)

[Bing.com](#) voor het genereren van de beelden.

Deel 1: Advertenties

Tekst 1: J.F. Balwé, banketbakker en confiturier

Voor welke letter wordt een ander letterteken gebruikt dan wij gewend zijn. Welke letter is dat?

- ☐ letter t
- ☒ letter s
- ☐ letter g
- ☐ letter z

Een eerste groot obstakel is het gebruik van de lange -s, die erg verward kan worden met -f, hoewel de context uiteindelijk zorgt voor correcte interpretatie. Merk op hoe zowel het moderne als het oude letterteken worden gebruikt, we zitten dus in een overgangsfase.

Hoe heet de Amsterdamse straat waar J.F. Balwé zijn bakkerij heeft?

- ☐ Stooffteeg
- ☐ Stoossteeg
- ☒ Stoofsteeg

De vorige vraag liet de leerlingen zelf de theorie ontdekken; hier wordt gevraagd deze kennis toe te passen.

Welke lettercombinatie komt in deze tekst niet voor?

- ☐ oe, men gebruikt de letter u
- ☐ aa, men gebruikt de spelling ae
- ☒ ij, men gebruikt de letter y

De 'ij' wordt consequent als 'y' weergegeven. De spelling 'aa' komt wel voor, naast 'ai' voor de lange klank. We zien in deze tekst al de overgang naar het gebruik van dubbel klinkers om lange klanken aan te geven: -straat, naa, aldaar, gewoonde, ...

De tekst gaat over een...

- ☐ kleermaker
- ☒ bakker
- ☐ landbouwer
- ☐ soldaat

Het onderwerp van deze tekst is een...

- ☐ huwelijk
- ☐ startende zaak

- ☒ adreswijziging
- ☐ misdaad

Het laatste woord ‘recommandatie’ betekent in deze context...

- ☐ betaling
- ☒ aanbeveling
- ☐ bestelling
- ☐ terugroeping

Gebruik het online Woordenboek der Nederlandse Taal om het woord ‘confiturier’ op te zoeken en kopieer de exacte definitie.

- ☐ een pot om jam in te maken
- ☐ iemand die uitsluitend jam maakt
- ☐ iemand die lid is van gilde voor bakkers
- ☒ iemand gespecialiseerd in suikergoed en ingelegd fruit

CONFITURIER

Woordsoort: znw.(m.)
Modern lemma: confiturier

znw. m., mv. -s. Uit *fr. confiturier* (1584).

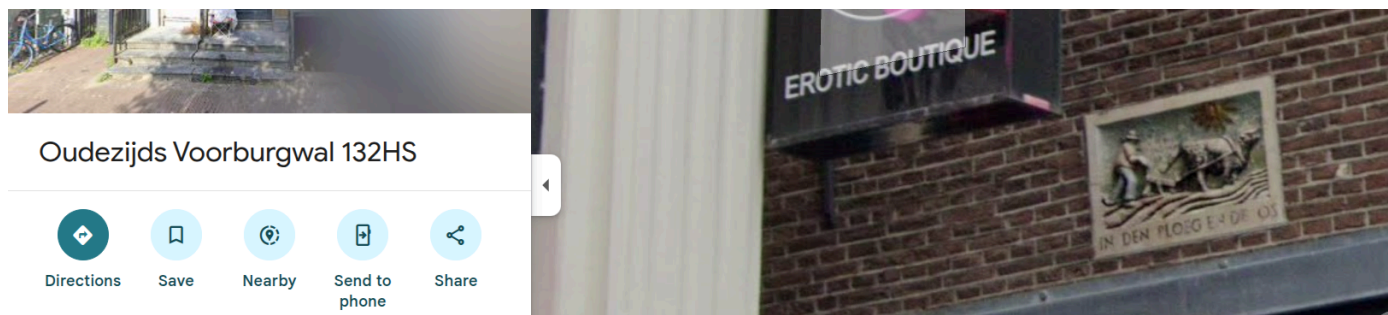
Banketbakker die zich toelegt op het vervaardigen en verkoopen van fijne waren zooals suikergoed en ingelegde vruchten.
KRAMERS, *Kunstwdt.* [1847].
V. DALE [1872].
— Een proper dessert, door den **confiturier** De G. geleevert, in *B.H.G.* 75, 88 [1752].
Ik heb onze Mietje hoog en duur opgestreden, dat zij in geen vier nachten uit haar kleeren geweest is, en wel tien bijeenkomsten gehouden heeft, met hofmeesters, koks, en **confituriërs**, WOLFF EN DEKEN, *Wildsch.* 5, 68 [1796].
Ondertr: 10 Febr. 1679 Aernoldus van Haalen van A., **confiturier**, wed. Geertruyd Nobelingh, in de Nes, en Maria Rooleeuw, *Oud-Holland* 3, 147 [1885].

© 2007 INL. Artikel gepubliceerd in 2001.

Gebruik Google Maps.

Hoe heet de “Fluweele Voorburgwal” op dit moment?

- ☐ Nieuwezijdse Voorburgwal
- ☐ Oudezijdse Achterburgwal
- ☒ Oudezijdse Voorburgwal
- ☐ Nieuwezijdse Achterburgwal

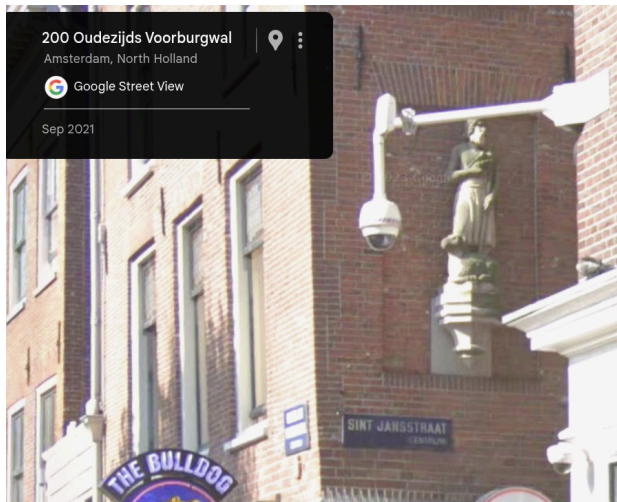
Gebruik Google Maps. Kijk je de Amsterdamse Stoofsteeg in, dan zie je nog het naambordje van een oude herberg of kroeg.

- ☐ In het Vliegend Peerd
- ☒ In den Ploegende Os
- ☐ In de Gladde Paling
- ☐ In den Bonten Koe

Gebruik Google Maps. In de Sint-Jansstraat zie je, als je op de Oudezijds Voorburgwal staat, een...

- ☐ kapel
- ☒ heiligenbeeld
- ☐ kruisbeeld
- ☐ kerk

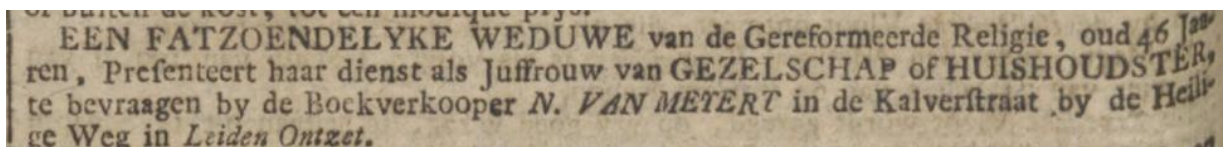
Als er in een stad een Sint-Jansstraat is, is het omdat er vroeger een heiligenbeeld stond. Deze functioneerden vaak als straatnaambordjes voor die er waren: zelfs analfabeten konden zich zo oriënteren.

Als er één opvallend leenwoord in deze tekst zou moeten worden aangeduid, is dat een woord uit het...

- ☐ Engels
- ☒ Frans
- ☐ Duits
- ☐ Latijn

Tekst 2: Fatzoendelyke weduwe

‘Fatsoen(lijk)’ (< Fr. *façon*) slaat op de ... van een bepaald persoon

- ☐ afkomst
- ☒ manieren

- ☐ leeftijd
- ☐ maatschappelijke standing

Dit bericht is opgesteld door iemand die ...

- ☒ werk zoekt
- ☐ werknemer zoekt
- ☐ vriend(in) zoekt
- ☐ een huwelijkspartner zoekt

N. Van Meyert is de naam van ...

- ☐ de weduwe
- ☒ contactpersoon
- ☐ de opsteller van het bericht
- ☐ uitgever van de krant

De religie van de weduwe is...

- ☐ Katholicisme
- ☐ Islam
- ☒ Protestantisme
- ☐ Anglicanisme

Hoeveel kinderen heeft de weduwe?

- ☐ geen
- ☐ één
- ☐ twee
- ☒ hierover wordt geen info gegeven

Als er één opvallend leenwoord in deze tekst zou moeten worden aangeduid, is dat een woord uit het...

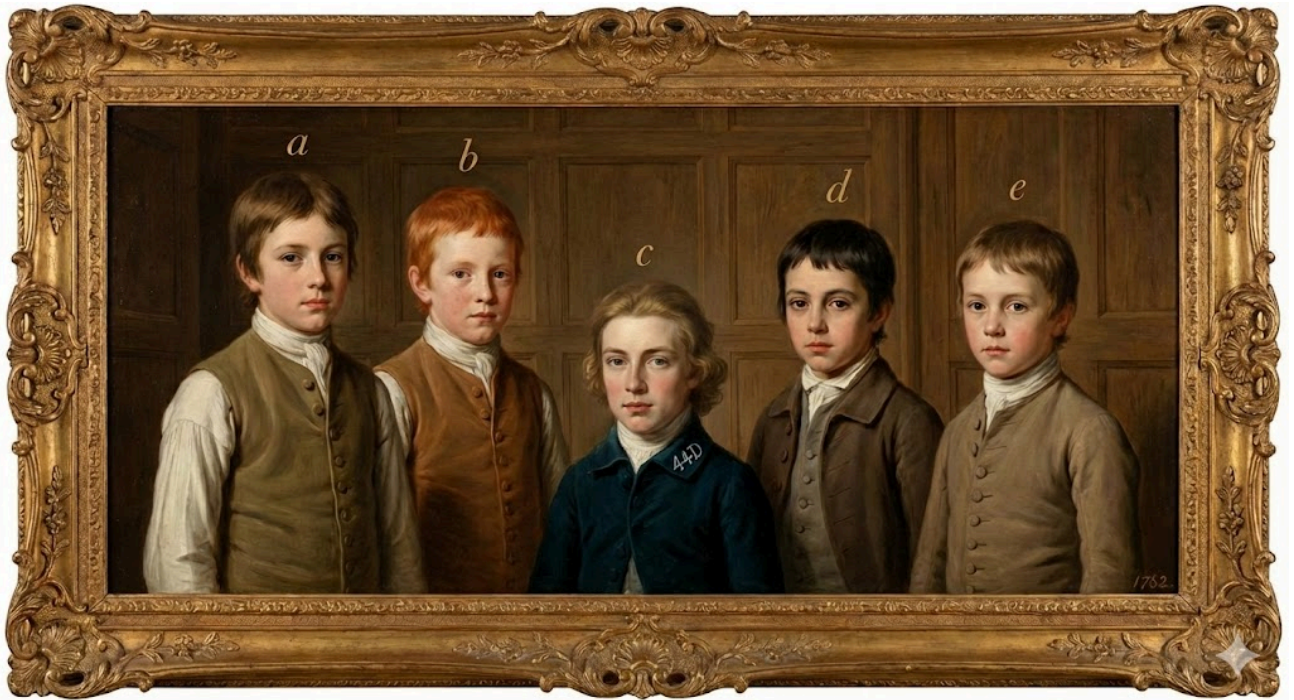
- ☐ Engels
- ☒ Frans
- ☐ Duits
- ☐ Latijn

Tekst 3: Ditmar Bergman (1782)

Wie van de jongens in het schilderij is Ditmar Bergman?

- ☐ a
- ☐ b
- ☒ c
- ☐ d
- ☐ e

ALZOO OP DEN 14 MAY 1782, uit het *Luthersche Diaconie- Weeshuis* te Amsterdam is weggelopen, een JONGELING, oud 18 Jaar, genaamd DITMAR WILHELMUS BERGMAN, kort van Persoon, wit blond gekruld Hair, gaande iets over de linker zyde, in zyn Kleeren Gemerkt 44. D.; zoo verzoeken Regenten van voornoemde Godshuis, deeze Jongeling ontdekkende aan te houden, en Kennis daar van te geeven aan de Binnen-Vader, in 't opgemelde Godshuis op de Lauwriergragt.

Deel 2: Wegloopers Gezocht!

Andries Heym (1730)

Alzo sedert Woensdag den 6 September 1730, is vermist eene *Andries Heym*, oud ontrent 52 jaren, zynde kort van persoon, bleek van tronie; aenhebbende een hemd gemerkt A. H. No. 4, een smalle gestreepte Kalaminke hembdrok, een Trypte boeck, een lichte bruyn Laken rok met zwarte knopen en knoopgaten, zwarte kousen, en een ronde hoed op 't hoofd; zynde gem. *Andries Heym*, op den voorla 6 September, des avonds ontrent half vyf uren, gezien in 't Haegse Bosch by 't Prinsen Huys: En alsoe de voorn. *Andries Heym* niet wel by syn zinnen en verstand is, en tot nog toe absent blyft, werd een iegelyk verzogt, die gemelde Persoon mogt voorkopen, 't zy levendig of dood, zig te adresseeren aen deszelfs Moeder de *Weduwe Heym*, in 's Gravenhage op 't Spuy by de Kapelsbrug; deselve zal boven zyn verschotten en onkosten, een premie van vyftig guldens genieten.

Maak een contemporain portret uit 1730 van een man, 52 jaar, klein van gestalte, bleek van gezicht, draagt een hemd gemerkt "A.H. no.4", een smal gestreept wollen hemd, gestreepte broek, lichte bruine jas met zwarte knopen en knoopsgaten, zwarte kousen, en een ronde hoed op het hoofd.

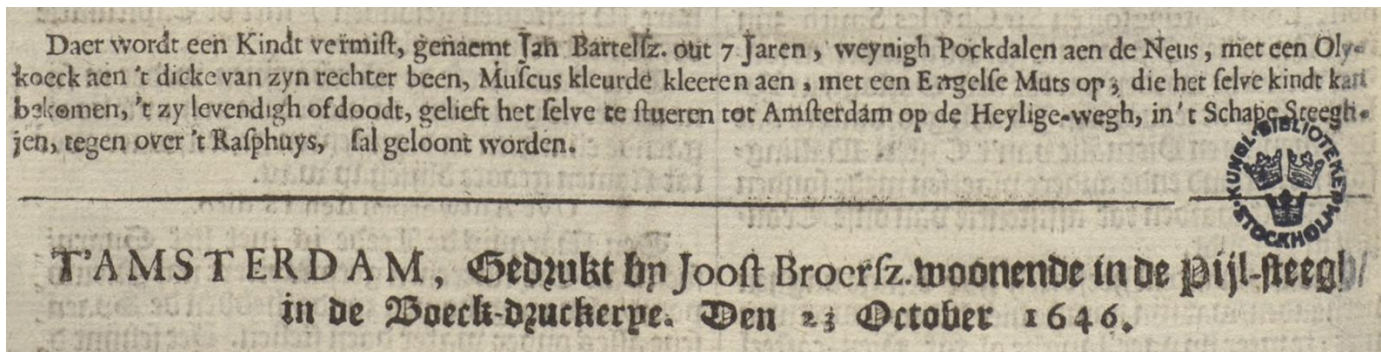

Jan Bartelszoon (1646)

Maak een schilderij uit 1646 in de stijl van de Nederlandse meesters van een kind van 7 jaar, met pokvlekken op de neus, een korte broek, een geboortevlek op op de rechterdij, muscuskleur klederen en een Engelse muts.

Sidonia Remplerin (1680)

Alzoo Sibilla Christina Remplerin, geboortig uyt Langen-Saltz, oud omtrent 40 Jaaren, zynde bleek van Facie en tenger van Statuur. Sprekende gebrooke Hollands en Hoogduyts, gelyk met haar Dochter Sidonia Margareta, oud 18 Jaaren, klein van Postuur, en aan de rechter zyde een weinig geboggeld, op den 3 deczer, 's avonds tusschen 8 en half 10 uren, uyt het Huys van haar Man en Vader Jacob Wilhelmus Balfstad, woonachtig te Amsterdam op de Negelantiersgragt by de tweede Brug, in flitte zyn weggelopen en doorgegaan, met zich genomen hebbende een party zoo gezetst als ongezetste Diamanten, mitgaders bewerkt en onbewerkt Goud, Ijnen, Koper en Tin, en onder andere een Blaauwe Papegaay, extra wel praatende en veel de voorn. Naam Sidonia noemende; zoo werd een ieder die dezelve Persoonen mogt aantreffen; verzogt aan voorsz. Balfstad daar van kennisse te geeven, en word aan die geene die van dezelve Persoonen zoedanig Bericht weet te geeven dat zy werden achterhaalt, beloofd een Premie van veertig Guldens.

Maak een 17de eeuw portret van een vrouw van 18 jaar, klein van postuur, met een bochel aan de rechterschouder en een blauwe papegaai op de schouder en talrijke gouden en diamanten juwelen.

Jongeheer Duk

Op den 5 Augustus l. l., is uit het ouderlijk huis weggelopen een JONGELING, van omtrent 15 jaren, bij zijn vertrek gekleed met een oud duffels buis en een groene manchester broek; voorts blootshoofds en het linnengoed ongemerkt. Zoo iemand zulk een Jongeling mogt ontmoeten, wordt ten vriendelijkste verzocht hem, op de minst kostbaarste wijze, aan zijnen Vader LAMBERTUS DUK, op de Mare te Leyden, terug te bezorgen, zullende daarvoor eene genereuse belooning genieten.

Maak een 17e eeuw geschilderd portret in de stijl van de Hollandse meesters, van een jongeling van 15 jaar, gekleed in een dikke wollen jas en een groene broek in ribfluweel, zonder hoofddeksel

Ariaantje Verbaan (1787)

* Alzoo ARIAANTJE VERBAAN, oud circa 19 Jaaren, met haare bruine Arme-Kleederen aan, geteekend op de regter Schouder met een zwart Burgje, op eene geele grond, met alle haare Goederen, den 6 December 1787, 's morgens ten 4 tuuren, uit het Arme-Huys van Rhynsburg is weggeloopen, word een iegelyk verzogt, die weet waar zy zig ophoud, daar van aanwyzing te doen aan de Heeren Regenten van het voorn. Huys; zullende daar voor eerlyk worden beloond.

Maak een geschilderd portret in de stijl van de Vlaamse meesters van de 18e eeuw van een arm maar mooi meisje met bruine kleren uit het armenhuis. Op haar rechterschouder zien we een insigne met een zwarte brug op een gele achtergrond. Ze draagt een zware tas met haar bezittingen.

Elias Godlieb (1723)

Nadermaal zeker Jood, *Elias Godlieb* genaamt, middelmatig van Postuur, oud omtrent 35 a 36 Jaaren, hebbende zwart gekroeft Haar, het Hooft een zints/verheven en spits, op een der kleine Vingers een dubbeld gegroede Nagel, waar aan hy heel ligt te kennen is, handelende gemeenlyk met allerha Galanterien, Horlogies, Tabaksdoozen enz., den 18 July 1723 van Byfentz, zynde een Heerlykheid in het Graaffchap Moravien geligen, en den Ry Graaf van Proscaw toebehoorende, daar hy gewoond heeft, weg-geloopt is, en eenige duyzend Florynen mede genomen heeft, word aan die geen, we gem. Jood zal komen te ontdekken en aan te brengen, honderd Guldens tot Recompens beloofd, welke door den Heer *Adriaan van Alderwerelt*, Keyz. en Kath. Majts. Raad en Agent te Amsterdām, zullen betaald, en des Aanbrengers Naam verzwegen worden.

Maak een 18e eeuws geschilderd portret in de stijl van de HOLLANDSE meesters, van een Jood, 35 jaar oud, met zwart krullend haar, een spits en lang gezicht en een duidelijk ingegroeide nagel aan zijn pink. Hij verkoopt juwelen, horloges en tabaksdozen.

Hondje met vier zilveren bellen

Op Zaterdag morgen den 20 Maart, is uit een Huis op de Keyzersgragt weggelopen een gladhairig Hondje, zynde een teefje, bruin en wit, met een swart fluweele halsbandje met 4 zilvere bellen; die dezelve te regt brengt by den Boekverkoper Bouffiere op den Dam, zal een ducaton tot een vereering hebben.

Maak een 18e eeuwse geschilderd portret van een gladharig hondje, het lichaam bruin en wit gevlekt, met een zwart fluwelen halsbandje waarvan 4 zilveren belletjes hangen.

Marinus Geluk (1781)

Alzo MARINUS GELUK, oud 21. Jaaren, middelmatig van lengte, dik van postuur, belemmerd in 't spreeken, hebbende blauwe oogen, regt styf hair, gekleed in een bruin carfaaye rok en broek met roode en witte knopen, hebbende een wit Gansje op de schouder, bruine kousens, witte tinne gespen op de schoenen, zyn linnen gemerkt M. G.; zynde in het Weeshuis der Stad Goers opgevoed; op den 18. Maart 1767. uit het zelve is geaufugeerd en weggelopen: Zoo is 't, dat Buiten-Regenten van 't gem. Weeshuis met kennisle der Heeren van de Weth der Stad Goers voornoemd, by deezen beloven een Præmie van *Vyftig Hollandsche Guldens* aan den genen, die voorn. *Marinus Geluk* weet aan te brengen.

Maak een schilderij in de stijl van Frans Hals van een jongen van 21 jaar, middelmatige lengte, dik, blauwe heldere ogen, rechtstaand, stijf blond haar, gekleed in een bruine jas, bruine broek met rode en witte knopen, bruine kousen, tinnen gespen aan de schoenen en een insigne met een witte gans op de schouder.

Konijn-hond (1766)

Daar is op Vrydag , den 1 Augustus , 1766 , 's namiddags in het Duin by Sandvoort van de Jagt weggelopen een KONYN-HOND, zynde een Teef, licht bruin bont, met een snoekgrauwe Kop: Die dezelve te recht brengt by den Drukker deezer Courant , zal één Ducaat tot een Vereering genieten.

Staande Hond (1766)

Op Sondag, den 25 Mai, 1766, is weggelopen een bruine langhaatige staande HOND, met lange Ooren, korte Staart, en een wit plekje op de Borst, zynde een Reu: Die dezelve gevonden heeft en te regt brengt by den Stads-Omroeper, *Gabriel Victor*, in de Damstraat te Haarlem, zal een Ducaat tot een Vereering hebben.

Maak een geheel nieuw portret in de stijl van de Hollandse meesters van de 17e eeuw van een andere hond: langharig, bruin, duidelijk witte vlek op de borst, korte staart, lange oren.

